

[0055]

THRUCHSTRINZEDE RITHERNE

Dit stikje is net mear as hwat neiswyljen fan Dr O. Postma syn reaksteal. Hy liket `thruichstrinzede ritherne' wol folslein of alteast in hiel ein hinne forklearre to hawwen¹). Mar de taelkundige mei der jerne oer, om ek sels nei to rekkenjen, hwat him oanbean wurdt. Der koe ris hwat opmerkeliks oerbleaun wêze.

Alderearst nedich is dan in goed forantwurde tekst. De fordieling om de fjouwer jier fan de himrik komt yn trije lêzingen foar: yn U, J en D²). Ik kies dêrfan U, alhoewol de `thruichstrinzede ritherne' dêr útrekke binne. Steller forsint him, as er seit ³), dat de útdrukking yn U foarkomt: allinne J hat dy. Mar mei help fan J kin dy maklik wer yn U oanbrocht wurde. Wy krije dan de folgjende emendearre tekst. Steller hat it ek bisocht⁴), mar ek him rekkenje wy effen nei. Ik haw myn fotokopy brûkt; de emendaesjes lit ik mar onbisprutsen.

‘Thit is riucht an there hemmerke ther then santes land and thes koninges and thes huskerles on lenth and leith, thet hit thes fiarda ieris under dele kuma scel, ist (= is hit) thet thi clagere ther se and hi hit uppa tha helegum brenge, thet thiu iertele umbekumen se and mith mara riuchte dela scelle than hit langera althus undeld wesa schelle ’

‘Ist (= is hit) thet thi clagere habbe ein ieftha afte underhewa and *thruichstrinzede ritherne* (hritherne?), so scel hi et tha thinge efter tuolefta dei (= 6 Jan.) thinges biginna and sin land meta mith riuchta gretwerde mith sine thingmanne.’

Foarst dan dy (*h*)*ritherne*. Wy kinne der hast net oan twivelje, of wy fine dit wurd werom yn:

1. twee *rijerna gras* (ûnder Ferwert ⁵);
2. drij *rijerna gras* (û. Blija ⁶);
3. een *rijerna landt* (û. Ferwert ⁷);
4. twee *reerna landts* (op Bentume meden ⁸).

Yn in Grinzer oarkonde fan 1377 fine wy in

5. *Halrierslond* ⁹), in dorso dêrfan:
6. Eyn *halleffe ryers del* ; yn in oare oarkonde:
7. een *reers lant* ¹⁰).

Yn de Beneficiaalboeken komt foar, hwat ik, nei kollaesje fan it hânskrift, lês as:

8. Item tvijerde Jaersgebruyckma van twee *Riernnen Rondetlanden* ofte twee *Ryernnen* opt West ten naesten (û. Jeslum ¹¹);

- 1) De Vrije Fries XXVIII. 34; XXXI. 91.
- 2) Steller, Das altwestfr. Schulzenrecht 74.
- 3) Id. 45, fgl. 76.
- 4) Id. 18.
- 5) Reg. v. Aanbreng III. 55.
- 6) Id. 89.
- 7) Id. 50.
- 8) Id. 85.
- 9) Oork.b. v. Gron. en Drente II, nr. 650; De Vries, Gron. Plaatsn. 196.
- 10) De Vries, Gron. Pln. 197.
- 11) Beneficiaalboeken 148a, b; Ms R.A. Ljouwert folio III^c verso; Postma hie ek al *riernnen* lêzen.

9. doende jaerlix te huyer die twee *Ryernnen* sjaers op een halve gouden gulden gereckent, een ende twintich gouden gulden drie stuuers ¹¹). En dan treffe wy noch oan, as apart wurd, lyk as 8 en 9:

10. een rijerna op Wlka meeden (û. Ferwert) ¹²);

11. drij pondematen oft drij *rijerna*. leggende op Beintuma meden ¹³);

12. 1 stuk, genoemt de *Rierne* op Bentume landt, twelc de patroon tokompt opt feerde jaer en sal tokomen jar weder an dese patroon tokomen ¹⁴). Hjr is *Rierne* dus toponym wurden.

Ik mei net neilitte, hjirby op to merken, dat ek Postma dizze foarbylden en fynplakken opjowt.

Nou in pear fragen en opmerkingen. Meije wy *ritherne* hâlde foar in foarm fan Aldfrysk *hrither*, dat lykstiet mei Ndl. *rund*? It ontbrekken fan de *h* is gjin biswier: wy fine faker de foarm *rither*: it fordwinen fan de initiale *h* foar *r* is in bikend forskynsel. Ek de gearlûking fan (*h*)*rither* ta *rier* is tige gewoan. Wy hawwe dat *rier* nòch, al is it mei specialisearre bitsjutting.

Mar mei de útgong *-ne* stiet it der minder foar. Hwat is dat *-ne*? De Haan Hetteema, dy't yn de tekst J goed hat; *truchstrinzede ritherne* ¹⁵), makket der mar (truchstrinzede) rithere fan ¹⁶) en set it oer mei: 'loslopend vee (vee in de weide)': hy sil it oansjoen hawwe foar in meartal fan *hrither*. Van Helten hat goed sjoen, dat der fan *-ne* in forklearring komme moat; hy tinkt oan it suffix *-in*, *-en* fan stoflike adjektiven ¹⁷) en makket der fan; 'rimen fan kouwelear!' Steller seit: 'Ich möchte eine einfachere und näher liegende Erklärung vorschlagen' en set it oer mei; 'angesträngte Rinder.' Hy praet net oer *-ne*; sjocht der blykber ek in meartals-útgong fan *hrither* yn. ¹⁸)

Postma hat it goed foar 't forstân, dat de útgong forklearring nedich hat. Hy slút him oan by de opfetting fan D. van Blom, dat *ritherne* in lânnamme, kreokter jit in lânmjitte is, en sjocht yn *ritherne* in gen. plur. fan (*h*)*rither* ¹⁹) Men soe sizze: dit liket der op. Mar dan moat it oarspronkelik west hawwe: *hritherna* gers (of *land*, of *gung*, of *del*), yn elts gefal mei in substantyf, dê't *hritherna* as genityfbipaling by stiet. Sj. de foarbylden. Dan soe it kinne. Wy hawwe ek tige dúdlike analoga yn: een *kuna ghungh* of *ghers* ²⁰) en, aen *kuna eestra* ²¹). Yn beide gefallen is *kuna* in bipaelwurd yn de gen. plur., lyk as yn de foarbylden 5-7 yn de gen. sing.

As *ritherne* yndied in gen. plur. is, moatte wy dus twa dingen oer-

11) Beneficialboeken 148a,b; Ms. R.A. Ljouwert folio III^c verso; Postma hie ek al *riernnen* lêzen.

12) RvA III, 49.

13) Id. 67.

14) Reitsma, Reg. v. Geest. Opk. Oostergo 73.

15) De H. Hett., Oude Fr. Wetten II. 39.

16) Id., Idioticon Frisicum s.v.

17) Von Helten, Zur Lex. d. Altwestfr. 62.

18) Steller, o.w. 45, 46.

19) De Vr. Fries XXXI. 93.

20) Sipma, Oudfr. Oork. nr. I. 277 r. 3.

21) Id. I. nr. 64a.

sljochtsje. Foarst, dat *-ne* stiet yn pleats fan *-na*. Dat is oer to kommen. Mar twad, - en dat is slimmer, - dat it bipaelde wurd, *gêrs* of *lân* of *gong* of *deel*, weilitten is. En sa' n weilitting is, tinkt my, tige ongewoan. It stiet my net foar, dat ik faker sa'n gefal foun haw as *kuna* bygelyks sûnder *gers*.

Soene wy dus yn (*h*)*ritherne*, *-na*, *rierna* in soarte fan ellips sjen moatte? In weilitting fan it haedwurd *gers*? In lyts ûndersiik wiist út, dat *gers* as lânmjitte, 'weide foar ien kou', wit hoe lang yn gebrûk west hat. Wy fine bg.

1. duos aggeros, quod teutonice dicitur *twe grase lantz*²²), a^o 1378
2. novem paschuas, que vulgariter *gheerse* appellantur²³), a^o 1268;
3. octo vaccarum pascua quod *gers* vocant²⁴), foar 1120.

Ek yn de Traditiones Fuldenses mien ik it al to finen, al komt it wurd *gers* sels der net yn foar:

4. quinque boum terram²⁵)
5. terram pascualem quatuor boum²⁶)

en noch forskate kearen mear. Ek lêze wy, en dat is yn dit forbân fan bilang:

6. terram X boum, *sicut apud illos mos dicendi est. apud nos uero X iugera*²⁷).

Ek dielen fan in *gers* wurde neamd:

7. terram duorum boum et *dimidium*²⁸).
8. duorum boum terram et *duas partes terre bouis unius*²⁹).

Mei de Trad. Fuld. binne wy yn de twadde helte fan de 8ste ieu. En as ik foar ien kear de dryste skuon ris oantsjen mocht, soe ik freegje wolle, oft it yn de forneamde keapakte fan in kou, út it jier 116, foun yn in terp to Tolsum, wol om in *kou* giet³⁰). Hwant hwat in dining om ien koubist! Soe it ek in *kouwegêrs* west ha kinne? Ik freegje mar.

Hoe âld it wurd *gers* lykwols ek wêze mei, fan in útlitting as mûlk yn (*h*)*ritherne* fine wy gjin spoar.

Der is noch hwat. Op ien en deselde blêdkant³¹) fine wy net allinne rijerna, mar ek in kearmennich *gras* opjown, sûnder dat it blykt, hwerom. Hwat jit frjemder is: *rierna* skynt dêr lyksteld to wurden mei *pounsmiet*: 'drie pondematen oft drie ryerna'. Of moat dit mûlk oars forstien wurde en jowt oft to kennen, dat de skriuwer it net wit? Dit alles mei inoar stelt ús foar de frage, oft *ritherne* en it apart brûkte *rierna*, dêr't dan wer in meartal *riernen* fan foarme wurdt (fbb. 7 en 8), net hwat oars is as *rierna gers*. Hjir haw ik noch gjin andert op foun. Is der in andert op?

22) Oork. Gr. en Dr. II. nr. 665.

23) Richthofen, Unters. über fr. Rechtsgesch. III. 1.

24) Id. 107.

25) Trad. Fuld. VII. 15.

26) Id. 18.

27) Id. 29.

28) Id. 61.

29) Id. 80.

30) De Vr. Fries XXV. 81, 82.

31) RvA III. 67.

Hwat *thruhstrinzed* oangiet, is it maklik yn to sjen, dat wy dêr to dwaen hawwe mei in formaesje, dy't yn it Aldfrysk goed bikend is. It is folslein to forgelykjen mei:

1. fiowerfoted: een *fiowerfoted* schet;
 2. fiowerhersed: een *fyouwerhersed* dueck;
 3. tolefwintried: dyne *tolefwintrada*;
- en hwat it suffix oangiet, mei:
4. ungerd: *ongert* ende *onbroket* ingaen;
 5. unbroked: by in 'hemsekinge';
 6. tolned: to een *tolneda* merkade.

De bitsjutting is ek dúdlik, tinkt my. Thruhstrinzedde (mei assibilaesje yn *string*) wol sizze 'yn in trochrinnend string' of 'yn trochgeande stringen lizzend.' Wy hawwe blykber to dwaen, - en ek Postma syn foarbylden wize der op, - mei hwat ek neamd wurdt 'trochgeande (lânnen)'. Sa bg. yn:

1. die jongher Priester heeft een saete landts int noordt van die Pastoors saete, int zuydt van Bonne Sythiezoons saete gelegen van de XIII *koegras doergaende landen* van die Scheenswal op die Poellenswal (Goaijngaryp) ³²⁾

Oare bineamingen dêrfoar binne ûnder mear:

2. vuytgaende landt;
3. streckende van ... ende vuytgaende tot ...;
4. op ende vuyt van ... aen ... ³³⁾.

Ik kin my dus net alhiel forienje mei Postma, dy't *thruhstrinzed* forklearet as 'niet van elkaar afgescheiden' ³⁴⁾, of as 'ongescheiden bijeengelegen' ³⁵⁾. Nei myn ynsjen bitsjut it net mear as 'trochgeand'. Us trochstrings (mei adverbiale -s) stiet nou gelyk mei it Ndl. *doorgaans* (= 'meastal'), mar sil yn earsten itselde bitsjut hawwe as Ndl. *doorgaande* (= 'altyd'). Dat past folslein yn dit forbân.

En hjirmei is dan, sa koart as it koe, werjown, hwat ik oer *thruhstrinzedde ritherne* to sizzen wit.

Ljouwert

P. Sipma.

32) Ben.b. Zevenwouden 3 a.

32) passim Ben.b. ZW; fgl. ek Smellingeraland 48 ff.

33) De Fr. Kleihoeve 98, 92.

35) Gesch. v.d. Fr. Landbouw I. 61, fgl. 78.